

# Kitabiyat

## Yazar Bilgileri Author(s)

**Yüksek Lisans Öğrencisi**  
**Cemile AKKAYA**

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi  
İlahiyat Fakültesi  
Din Sosyolojisi  
cemileakkaya92@gmail.com  
ORCID: 0009-0004-3681-2737

## Künye Bilgisi / Copyright Information

Kemaleddin Taş, *Dindarlığın Sosyolojisi*.

İstanbul: Rağbet Yayınları, 2023.

80 sayfa.

ISBN: 9786256889101.

## Anahtar Kelimeler / Keywords

Din / Religion  
Sosyoloji / Sociology  
Dindar / Religious  
İnanç / Faith

## Kitap İncelemesi / Book Review

## Makale Tarihleri / History of Article

**Geliş Tarihi/Received** 04/11/2023

**Kabul Tarihi/Accepted** 26/12/2023

▪ Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

## Atıf / Citation

Cemile AKKAYA, "Kemaleddin Taş. *Dindarlığın Sosyolojisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2023", *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi*, 1/1 (Aralık 2023), 109-115.



Toplumda din ve dindarlık tarih boyunca öne çıkan konular arasında yer almıştır. Günümüzde de sosyoloji alanında önemini korumaya devam etmektedir. Bu bağlamda din ve dindarlık üzerine geçmişte çeşitli çalışmalar yapılmış günümüzde de yapılmaya devam etmektedir. Bu yazımızda bu eserlerden biri olan *Dindarlığın Sosyolojisi'*nde Taş'ın sosyoloji açısından dindarlığı nasıl ele aldığını inceleyerek bir değerlendirme yapacağız.

Kitap giriş, yedi bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Taş, dinin sosyal yapı içindeki davranışların belirlenmesinde çok etkili olduğunu, topluma ve insanın kendisine evren hakkında bakış açısı verdiğini ifade etmektedir (s. 12). İnsanın bütüncül bir bakış açısıyla dine bakmakta olduğunu, kendi başlangıç ve sonunu görmeye çalıştığını, bundan dolayı da dinin insanı kendisine bağladığını söylemektedir. Din, bireysel ve toplumsal varoluşun güçlü dinamiklerinden olduğu için varlığını ve devamlılığını günümüzde de sürdürmekte olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, geçmişten günümüze kadar insanlığın her döneminde din şekil değiştirse de varlığını bir şekilde devam ettirdiğini belirtmektedir. Comte'un sosyolojisinin de tamamen dini karaktere sahip olduğunu söylemektedir (s. 13). Comte üç hal teorisinde insanların teolojik, metafizik ve pozitif evrelerden geçtiğini belirterek, din olmadan bir toplumun kurulamayacağını söylemiştir. Aynı şekilde yazar, Durkheim'e göre de dinin başlangıçtan günümüze kadar tüm toplumlarda varlığını koruyan sosyal bir fenomen olduğunu belirtmiştir (s. 14). Weber'in din ile ekonomi arasındaki ilişkisine de değinmiştir (s. 15). Taş, Weber'in kapitalizm ile Protestanlığı harmanlayarak kapitalizmin Ruhunun Protestanlığın ahlakına dayandığını söylemiştir. Yazar, din tanımını yaparken ortak bir din tanımının yapılmasının mümkün olmayacağını ifade etmiştir (s. 17). Bunun nedenini de hem dini tanımlayanın kişiliğinin ve tanımın yapıldığı dönemin umumi havasının farklı olmasına hem de bir değil birden fazla dinin olmasına bağlamaktadır. Bu durumun da farklı din tanımlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayacağını söylemektedir. Bu bölümde Taş, önde gelen sosyologların fikirlerine değinerek ve din hakkındaki açıklamalarını göz önüne alarak dinin

toplumda her zaman var olacağını, dini dışarıda bırakarak sosyolojik bir analizin mümkün olamayacağını belirtmiştir.

İkinci bölümde Taş, dindarlık ölçeklerini ve dindarlık tipolojilerini ele almaktadır. Din kavramının tanımında ortaya çıkan problemlerin aynı şekilde dindarlık tanımlarında da karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Yazar dindarlığın; kişinin gündelik yaşamında dinin önemini ifade eden, dine bağlanma ve inanma derecesini gösteren bir kavram olduğunu söyleyerek her dini yaşantının belli bir sosyo-ekonomik ve kültürel çevre içerisinde bulunduğunu, bu sebeple de farklılıkların olabileceğini belirtmektedir (s. 22). Buradan da anlaşılacağı üzere dindarlık göreceli bir kavramdır. Bu nedenle yazar kitabında dindarlık ölçeklerini ve çeşitli dindarlık tipolojilerini incelemektedir. Öncelikle tutum kelimesini ele alarak tutumu bir kişiye, gruba, nesneye ya da durumlara karşı gösterilen öğrenilmiş bir özellik şeklinde tanımlamaktadır. Tutumun üç öğeden oluştuğunu ve bunların, *zihni unsur, duygu unsuru ve davranış unsuru* olduğunu ifade etmektedir (s. 24). Yazar bu doğrultuda dini tutumun din ile ilgili düşünce, duygu ve davranışları belirleme tarzı olduğunu ifade etmektedir. Dindarlığı ölçmek için kişinin tutumlarının ölçülmesi gerektiğini belirterek bunun doğrudan ölçülemeyeceğini, vasıtalı olarak ölçmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Bir şeyi ölçmek için sınıflandırma yapmak gerektiğini ifade etmektedir (s. 25). Anlaşılacağı üzere tutumlar feridir ve ancak insanların tutumları ölçüldüğünde grup tutumundan söz edilebilir. Sonucunda da çeşitli gruplar karşılaştırılabilir, dini tutumlar sosyolojik anlamda ölçülebilir. Ayrıca yazar, Batıda geliştirilen dindarlık ölçeklerindeki maddeleri esas alarak ülkemizde yapılan çalışmalara aktarmanın doğru olmadığını ifade etmektedir (s. 26). Yazarın bu düşüncelerine katılmakla birlikte ülkemizde de dindarlığın ölçülebilmesi için toplumsal yapımızın dikkate alınarak dindarlık ölçeği geliştirilmesi gerekmektedir. Taş, toplumda aynı dine inandıkları halde farklı dindarlık tiplerinin olabileceğini söyleyerek bunların sebebinin de kişilerin genetik özelliklerinin farklı olmasına, dini tutumlarına, dini davranışlarına, din anlayışının ve din algısının farklı olmasına bağlamaktadır. Dindarlık tipolojilerini ele alırken hem batıdaki önemli sosyologların fikirlerini hem de ülkemizde din

sosyolojisi araştırmalarında yer alan sosyologların çeşitli tipolojilerini ele almaktadır. Batıdaki dindarlık tipolojilerini ele alırken M. Weber, G. Mensching, G. Le Bras ve M. Arglye'nin görüşlerini örnek olarak vermektedir. Ülkemizde ise, M. Taplamacıoğlu ve . Günay'ın görüşlerine değinmektedir. Taş, bu bölümde tipoloji çeşitlerine değinerek konuyu açıklamaya çalışmış fakat örnekleri oldukça kısa tutmuş ve yzeyssel olarak anlatmıştır; biraz daha ayrıntılı işleyebilseydi konu daha net ve kolay anlaşılabilirdi.

nc bölümde yazar, en çok bilinen ve araştırılan dindarlık tiplerinden olan i güdümlü/deruni dindarlık ve dış güdümlü/zahiri dindarlıktan bahsetmektedir. İlk önce i güdümlü dindarlığa değinerek, bu dindarlık tipinde kişilerin tam bir teslimiyet göstererek hayatın amacını dinde bulduklarını, dinî ilke ve tutumları içselleştirdiklerini söyleyerek dinî hayatta i dinamiklerin ve samimiyetin ön planda olduğunu ifade etmektedir. Yazar dinin, kişinin hayatının tamamını belirlediğini ve her türlü düşünceden üstün olduğunu bu sebeple de bireyin hiçbir zorlama olmadan isteyerek dinin gereklerini yerine getirdiğini ve inancını içselleştirdiğini söylemektedir (s. 34). İnsanı i güdümlü dindarlık içerisinde değerlendirerek düzgün bir karakter yapısına sahip olduğunu, fikirlerinde menfaat amacıyla bir farklılaşma olmayacağını ve samimi bir tavır ortaya koyacağını ifade etmektedir. Dış güdümlü dindarlıkta ise i güdümlü dindarlığın tersine dinin araç haline geldiğini ve içerisinde benliği tatmin etmeye yönelik dürtülerin neden olduğu bazı davranışları bulundurduğunu belirtmektedir (s. 36). Ayrıca dış güdümlü dindarlıkta bireysellik ön planda olduğu için kişisel çıkarlar ve beklentilerin önemli olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla dış güdümlü dindarların işi düştüğünde dine başvurdukları ne sürülmektedir. Taş, bu bölümde i ve dış güdümlü dindarlığı karşılaştırmalı olarak ele almakta ve bu dindarlık tiplerinin kolay bir Şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Bölümün sonunda da yazar İslam'ın öngördüğü insan modelinin gerçekleşmesi için dindarlık anlayışımızın i güdümlü yani deruni olması gerektiğini söylemiştir. Yazarın nasıl bir din ya da dindarlık olması gerektiği ile ilgili fikirleri din sosyolojisinin problemi olmadığı için böyle bir yönlendirmede bulunmaması gerekirdi.

Taş, dördüncü bölümde geleneksel toplumdaki dini ele alarak geleneksel dindarlığa değinmektedir. Geleneğin önemli vasıfları olduğunu ve bunların süreklilik, istikrar, hiyerarşi, otorite, büyüklere ve sefeye saygı, itaat vb. niteliklerin olduğunu belirtmektedir (s. 40). Geleneği, geçmişten gelen sahih ve geçerli bilginin aktarılması olarak nitelendirmiştir. Ancak bu aktarmanın güvenilir olup olmadığı ve aslını yansıtip yansıtmadığı konusunda çeşitli şüpheler ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Din ile gelenek arasında yakın ilişki olduğunu ve bunun dinin nesilden nesile geçerken geleneksel bir görünüm alıyor olmasından kaynaklandığını söylemiştir (s. 44). Bu bilgiler doğrultusunda geleneksel dindarlık, toplumun genelinde kabul gören Kur'an ve sünnetin yanında kıyasında önemli olduğu ayrıca inancın yanında ibadetlerinde ön plana alındığı bir dindarlık tipidir.

Beşinci bölümde yazar, modern toplumlardaki dini ve modern dindarlığı ele almaktadır. Sosyal değişimin etkisiyle dinin de değiştiğini daha doğrusu dinî anlayışın değiştiğini ifade etmektedir. Modernleşme sürecinde sekülerleşme olgusunun da etkisiyle dinin öznelleşmesi sonucunu doğurduğunu, bu nedenle dinin modern hayatta sadece kişiyi bağladığını, özel ve öznel bir gerçekliğe dönüştüğünü belirtmektedir (s. 48). Yazar bu bölümde geleneksel dindarlıkla modern dindarlığı karşılaştırmaktadır. Toplumun istese de istemese de bir değişim içerisinde olduğunu, bunun sonucunda da dinin geri planda kaldığını ve insan hayatındaki etkisinin de azaldığını söylemektedir.

Altıncı bölümde Taş, popüler/kültürel dindarlığı ele almaktadır. Popüler ve kültürel dindarlık hem geleneksel hem de modern dindarlıktan birtakım öğretileri içinde barındırmaktadır. Popüler dindarlığın, ilk toplumların günümüze kadar ulaşmış olan yaygın inanışları ile evrensel/kitabi dinlerin inanç ve uygulamalarını kuşatan bir dindarlık anlayışı olduğunu söylemektedir (s. 51). Popüler dindarlık, geleneksel bir biçime sahip olmanın yanında modern ve postmodern tezahürleri de içinde barındırdığı, bu sebeple de geleneksel dindarlığa göre farklılıklarının olduğu bir dindarlık tipidir. Kendine göre bir alan oluşturarak farklı bir dindarlık tipi

olarak ortaya çıkmıştır. Yazar popüler dindarlığın öğretilerinden ziyade faydacı hususları, şer'i hükümlerden çok dini coşkuyu esas alan, vasıtalara dayalı, kısmen hurafeleri de içinde barındırdığı bir dindarlık tipi olduğunu söylemektedir (s. 52). Taş, popüler ile kültürel kavramını farklı anlamlarda kullanmıştır. Türk toplumlarında bulunan kültürel dindarlığın kitabî/resmî geleneğin din yorumunun yanında, farklı şekillerde bulunduğunu, bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiğini, çeşitli adetlerin, sosyal değer ve düşüncelerin oluşturduğu toplumsal kabul merkezli bir dindarlık anlayışı olduğunu vurgulamaktadır.

Taş son bölümde ise; gençlik çağındaki insanlarda dindarlığın ne boyutta olduğunu ve dindarlığın nasıl şekillendiğini incelemektedir. Gençlerde dini araştırma ve sorgulamaların daha çok olduğunu, bunun sebebinin de onlarda var olan enerji, geleceği ile ilgili kaygı, esneklik, kimliğini bulma çabası vb. düşüncelerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Yaş gruplarının dini hayatta önemli rollerinin olduğunu, genç yaşta kâimlerin dine kayıtsız olabildiğini, yaş ilerledikçe dine bağlılığında arttığını söylemektedir. Gençler dini bakımdan bir bocalama ve bunalıma girdiklerinde dinin; güvenlik, bağlanma, anlama gibi ihtiyaçlarına cevap vermesi gençlerin dikkatlerini çektiğini ve gençlerde dini yönde bir merak uyandırdığını ifade etmektedir (s. 59). Gençler üzerinde araştırma yaparken gencin mensup olduğu toplumun tarih ve kültürünün de dikkate alınması gerektiğini söylemektedir. SEKAM'ın ülkemizdeki gençler üzerinde yapmış olduğu bir araştırmaya değinerek gençlerin bir kısmının geleneksel dindarlığa, bir kısmının modern dindarlığa ve kısmen de olsa popüler dindarlığa yönelimlerin olduğunu ve Türkiye gençlik raporundaki verilerden hareketle ülkemizde bu dindarlık anlayışlarının birbirine karıştığı eklektik/karma dindarlık olarak adlandırılabilir bir dindarlık algısının olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç bölümünde yazar, dinin inanç, ibadet ve bunlara ek olarak ahlakın da önemine değinmiştir. Son dönemde ülkemizde yeni bir dindarlık profilinin ortaya çıktığını, bunun "Konjonktürel Dindarlık" ya da "Muhafazakar Burjuva" olarak isimlendirilebileceğini ve üst sosyal tabakadaki insanları içine aldığını

ifade etmektedir (s. 72). Bu dindarlık anlayışı, dünya nimetlerinden faydalanmak, maddi imkanların sağladığı yaşam tarzına denk düşen bir hayatı esas almaktadır. Taş, insanın dindar olarak modern hayatın içinde olma arzusundan dolayı bu dindarlık profilinin oluştuğunu söylemektedir (s. 73). Bu durumun yansımaları olarak abdeste mani olmayan ojeler, helal etiketli içkiler, dindar ajanslar vb. uygulamaların ortaya çıktığını ve dindarlığın temelinden oldukça uzaklaştığını ifade etmektedir.

Genel olarak denebilir ki dindarlık sosyal değişme ve gelişmeye bağlı olarak zaman içerisinde değişime uğramış ve çeşitli dindarlık tipolojileri ortaya çıkmıştır. Geçmişten bu yana insanların din konusundaki fikirlerine ve davranışlarına bakıldığında yaşanan toplumun ve şartların da etkisiyle insanların yaşayış biçimlerine bağlı olarak dini anlamlandırma biçimlerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Kemaleddin Taş eserinde bu konuları ele almış ve ortaya çıkan dindarlık fikirlerini eserinde açık ve anlaşılır bir şekilde izah etmiştir.